

Mennesket og naturen

Essays om natursyn og naturbrug

Redigeret af
Thomas Møller Kristensen
og Svend Erik Larsen

Odense Universitetsforlag 1995

En hærdet krop

Hans Bonde

Op Idrætsmænd

...Den krumme Ryg maa rettes – ja,
og Muskulens Væv maa flettes – ja,
og Siddefedt lettes – ja,
og Huden grundig tvættes – ja,...

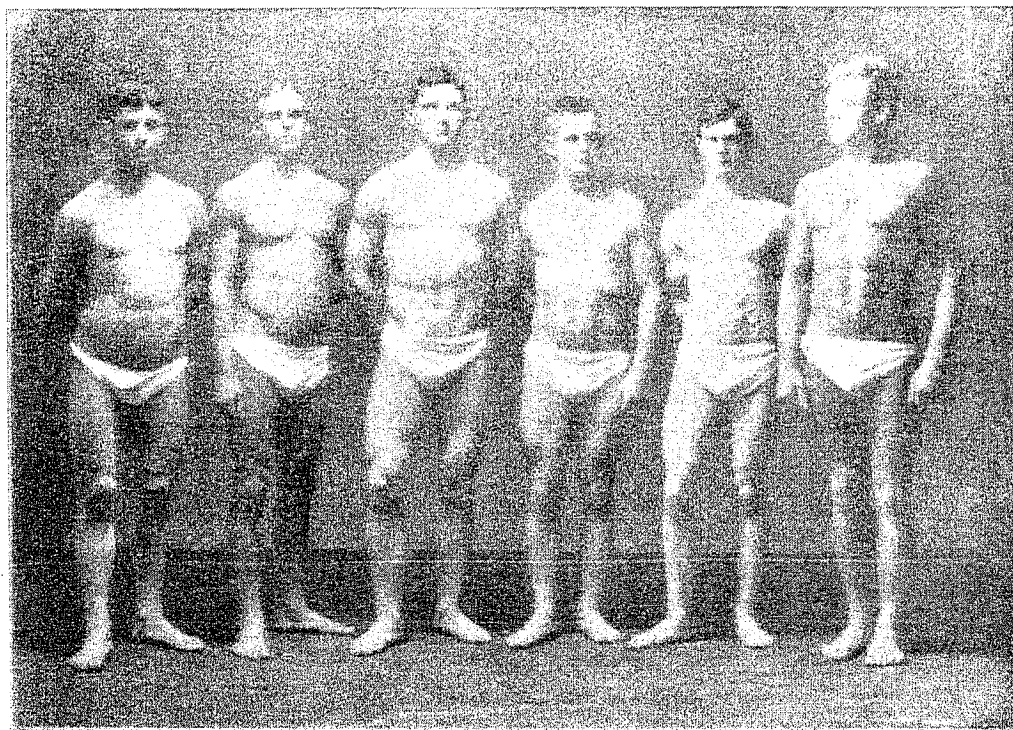
Da bli'r vi selv et Glyptotek
af mandig skønne Former fuldt;...

Dette uddrag af Holger Drachmanns digt »Op Idrætsmænd« fra 1894 (Idræt, prøvenummer dec. 1894) udtrykker et meget centralt træk ved den tidlige danske idrætsbevægelse: For mange idrætsmænd var det ikke kun resultater og rekorder, som spillede en rolle, men også spørgsmålet om at blive en flot mand.

De billeder, jeg i det følgende analyserer, skal ikke tages som udtryk for, at sådan så århundredskiftets gennemsnitssportsmand ud. Der er derimod i høj grad tale om en fremvisning af maskuline *kropsideal*er inden for idrætten, ja faktisk havde en del af de portrætterede bevidst formet deres kroppe for at udvikle »en smuk Legemsbygning«.

Som et slående eksempel på, hvad man kan kalde en mandlig skønhedskult inden for sporten, afholdt Dansk Atlet Union i tidsrummet 1902–1917 årlige »Konkurrencer for smuk Legemsbygning«. Det første fotografi viser præmieta-gerne ved konkurrencen i 1904. Vi ser 6 næsten nøgne, slanke mænd i hvide underbukser. Nogle af dem har ret store muskler, mens andre er lidt mindre udviklede muskulært. De har alle en meget rank holdning. Brystet er skudt frem og brystkassen er hos de fleste ret stærkt udviklet og spændt.

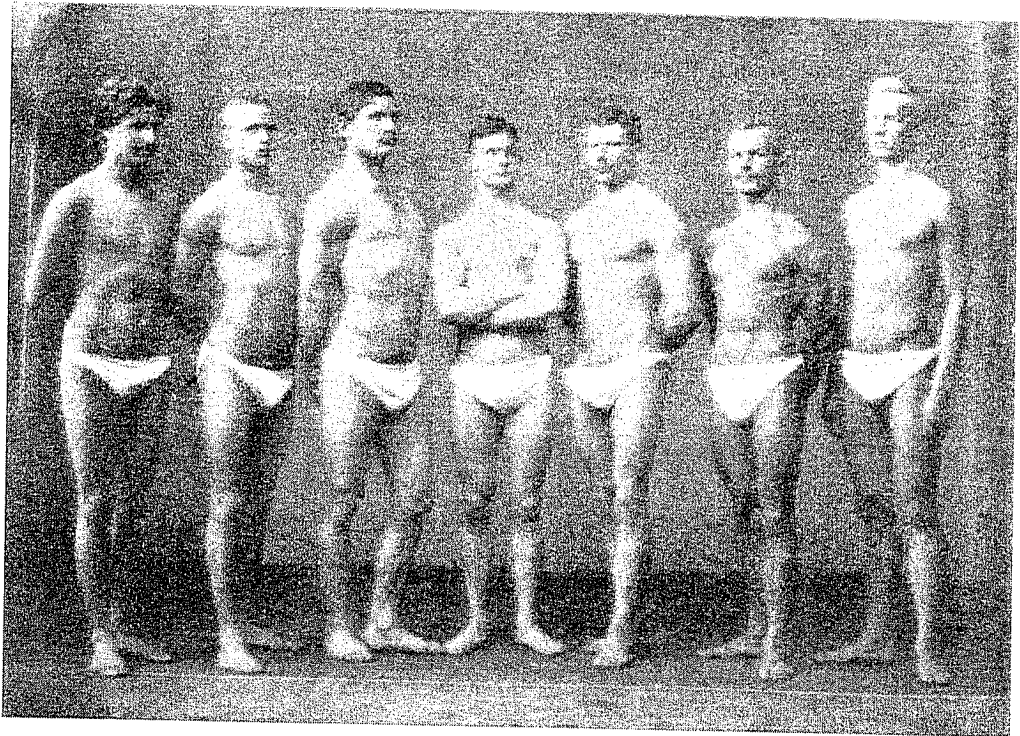
Nogle af dem har hænderne på ryggen, hvorved de bedre kan fremvise store, hårde overarmsmuskler, og generelt har de alle meget spændte muskler. De to midterste trækker tydeligvis maven ind, hvorimod nummer to fra venstre tilsyneladende slapper mere af i maveregionen. De har næsten alle en ret udviklet ben- og hoftemusculatur, hvilket yderligere understreges ved, at de står med let spredte ben. Lyset falder på deres overkroppe og fremhæver dem. Ansigterne er ret udtrykkløse, men dog præget af alvor og koncentration.

Præmietagerne ved Dansk Atlet Unions konkurrence for smuk legemsbygning, 1904. Idrætsbogen 1908, Gymnastik, s. 111.

Det andet fotografi viser præmietagerne fra konkurrencen et år senere. Der kan konstateres en lille forskel i kropsudtrykkene på de to billeder. Flere af præmieta-gerne er gengangere, og de fleste trækker på dette billede maven mere eller mindre ind. Nummer to og tre fra venstre markerer nu deres vældige brystkasse så tydeligt, at der er tale om en egentlig bagudbøjning af overkroppen. Næsten alle samler nu armene, sandsynligvis for bedre at kunne spænde overarmene. Musklerne er tilsyneladende generelt blevet lidt større, mere spændte og hårde. Poseringen er nu forandret: De parallelt spredte ben afløses for fleres vedkommende af en stilling, hvor det ene ben er skudt i baggrunden, hvorved overkroppen yderligere fremhæves. Både kropsudtrykket som helhed og ansigtsudtrykket udstråler en lidt højere grad af viljestyrke, fasthed og alvor, grænsende til det aggressivt truende, en kampberedthed. Dog udgør nummer ét fra venstre i mange henseender en undtagelse.

Om forandringen i kropsudtrykket i løbet af bare et år er en tilfældighed eller udtrykker mere generelle tendenser, er svært at afgøre. Måske har præmietagerne

Præmietagerne fra 1905. Idrætsbogen 1908, Gymnastik, 100.

lært noget fra det ene år til det andet. De har muligvis studeret sig selv som billeder ved at kigge på fotografierne fra tidligere års skønhedskonkurrencer for så sidenhen at stille sig an på en måde, som mere lignede deres billede af en rigtig mand.

Selve eksistensen af skønhedskonkurrencer i et kropsangst samfund som det danske omkring århundredskiftet må ses i forbindelse med, at det var mænd fra den kropsligt orienterede arbejderklasse, som organiserede og primært deltog. Skønhedskonkurrencerne sætter efter min mening et spørgsmålstegn ved den snævre viktorianske morals udbredelse i arbejderklassen, men også i dele af borgerskabet. Der deltog også mænd fra andre socialgrupper i konkurrencerne, og dommerne var hentet herfra.

Billederne fra skønhedskonkurrencen har sikkert fået indflydelse på andre mænds og drenges billede af, hvordan en rigtig mand så ud, nemlig som en omvendt pyramide med relativt smalle hofter og store stærke overkroppe. Jeg vil benævne det generelle kropsideal, som her fremvises, den stærke og asketiske præstationskrop. Lighederne mellem de to skønhedskonkurrencer er langt større end forskellene, og jeg vil derfor i det følgende behandle dem under et.

Muskler af stål

Vi lever i dag i en tid, hvor begrebet afspænding har fået en central placering inden for kropskulturen. Dette begreb var imidlertid så godt som ukendt i århundredskiftets idrætslitteratur. Det første sted, hvor jeg har kunnet registrere det, er i I. P. Müllers bog verdenssuccessen *Mit System*, fra 1904. Problemet synes i udgangspunktet ikke at have været at afspænde legerne, men tværtimod at spænde dem op! I idrætslitteraturens træningsafsnit forherligedes den spændte kropstype også: Den perfekte sportsmand skulle være »yderst haard og fast i Musklerne« (Inge-man-Petersen, 30. Jvf. også Illustreret Idrætsbog 1893: Turistsport og Fodsport, 633). I idrætslitteraturen blev det centrale symbol på den ideelle mandekrop hentet fra metallernes verden: Stålet blev metafor for en krop, der skulle udstråle usårlighed og uovervindelighed (jvf. Illustreret Idrætsbog 1890, Cyclesport, 456 og Idrætsbogen 1909, Cycling, 7).

At sportsmanden skulle udvikle evnen til at spænde muskulaturen op, er interessant. Af større vigtighed er det imidlertid, at spændingsidealet ikke alene omfattede evnen til at spænde i konkurrencesituationen, men blev udstrakt til hele livssammenhængen: I idrætslitteraturen blev der stort set aldrig anbefalet opvarmning før træningen, hvilket må have bidraget til, at sportsmændene ikke udviklede deres smidighed. Af og til anbefalede gymnastik som en hjælpedisciplin til sportsdyrkelsen, men ifølge moderne træningsteori modvirkede datidens gymnastik en opblødning og forlængelse af musklerne på grund af de hårde, hurtige og rykvisse bevægelser (jvf. Anderson og Sölverborn, 20). På de omtalte billeder fra »Dansk Atlet Unions Konkurrence for smuk Legemsbygning« spændte stort set alle deltagerne til trods for, at de ikke deltog i en egentlig sportskonkurrence. Åbenbart blev den permanent spændte muskulatur et ideal for mandekroppen i idrætslitteraturen og i brede dele af sportsbevægelsen.

Prisningen af den hårde, spændte mandekrop hænger sammen med, at kropsspænding fremhæver kroppens muskler. Mænd virker derfor mere stærke og muskuløse, når de spænder i kroppen, på trods af at spændingen ikke forøger musklens kraft. Skønhedskonkurrencerne ritualiserede, ja legemliggjorde og forstærkede en samfundsmæssig tendens til at tage sig sammen og spænde op for at præstere og komme frem i verden. Det er vigtigt her at betone, at en forhærdning af en ung mand ikke var en proces, der startede i sportsmiljøet, men at et barsk og »mandigt« sportsmiljø kunne bygge ovenpå hærtningsprocesser, som havde deres primære udspring i drengebarnets opvækst og opdragelse. Wilhelm Reich opsummerede i 1927 nogle træk ved en »almindelig opdragelse« af (tyske) drengebørn på følgende måde:

Bestemte udtryk, som ofte høres i forbindelse med almindelig opdragelse, repræsenterer nøjagtig det, der her beskrives som muskulær pansring.

»En mand må vise selvbeherskelse«; »en stor dreng græder ikke«; »tag dig nu sammen«; »behersk dig«; »du skal ikke vise at du er bange«; »bid tænderne sammen«; »bær det med et smil«; »op med hagen«; »hold hovedet højt«; »det er meget slemt at miste besindelsen«, osv. Først afviser børn sådanne typiske formaninger, derpå accepterer de dem modvilligt og gør, som der bliver sagt (Reich, 316).

Den mandlige seksualitet

Det tilbagertrukne bækken, som findes helt ekstremt hos nummer to og tre på billedet fra skønhedskonkurrencen i 1905, kan tolkes som et udtryk for en hæmning af organismens erotiske impulser. Bækkenet holdes tilbage i en »død« og relativt ubevægelig position. Der er ikke nogen fare for, at de flotte fyre pludselig bryder ud i mavedans. Dog skal det understreges, at der kan konstateres en seksuel dobbelthed i præmietagernes seksuelle »budskab«. På den ene side udsendte de signaler om erotisk selvkontrol. På den anden side blev den spændte mandekrop et seksuelt symbol. Den spændte, stærke mand bliver tiltrækkende, fordi han udtrykker selvdisciplin og styrke; centrale egenskaber i hans rolle som forsørger.

Samtidig medfører en moderat kropsspænding ikke nødvendigvis en genital blokering (Schefflen). Tværtimod fokuserede datidens spændte mænd måske yderligere på genitalierne, fordi resten af kroppen gennem spændingstilstanden mistede følsomhed. For manden blev den eneste erogene zone genitalierne, mens kvindeopdragelsen især i borgerskabet sigtede mod en afigenitalisering. Kvinders kroppe bortset fra kønsorganerne blev ikke udsat for de samme spændingsidealer som mændenes, hvorved følsomheden muligvis forblev intakt. Mandens genitalisering kunne dog ikke udtrykkes direkte i en viktoriansk tidsalder. I tøjmoden kom den til syne ved den hyppige brug af slips i officielle sammenhænge. I »kropsmoden« viste den sig måske ved en hyldest til den her analyserede »potente«, rejste, spændte phallokratiske krop.

Den idrætsmand, som opbyggede en permanent kropslig spænding, måtte på et umiddelbart fysisk plan opleve en befæstelse af grænsen mellem selv og omverden. Hans muskulære grænse mellem indre og ydre blev hårdere og mere uigennemtrængelig. Han kunne føle sig usårlig, beskyttet, ikke af en rustning som ridderen, men af en muskelbarriere umiddelbart under huden. Idealsportsmandens muskelpanser blev herved en kropslig markering af individualisme; evnen til at skille sig ud fra de andre.

Afspænding som magtmiddel

Hidtil er den kropslige spænding blevet analyseret som et udtryk for selvkontrol, styrke og energi. Dette er dog et forsimplet billede, for forskning i non-verbal kommunikation viser, at også afspænding kan signalere mandlig magt og kontrol over situationen. Vel vidende at nutidens opfattelser af kropssprog ikke nødvendigvis kan overføres på datidens, vil jeg alligevel vove eksperimentet. Det er min opfattelse, at nutidens og århundredskiftets danske kultur har så store fællestræk, hvad angår kropssproget, at det med en vis varsomhed kan tillades at generalisere.

Hvis vi forlader analysen af, hvad kropsspændingen udtrykker om den unge mands psyke, og i stedet ser på, hvad der signaleres via den spændte mandekrop, må helhedsbilledet nuanceres. Den pansrede mandekrop kan hverken i dag eller omkring århundredskiftet ses som et ideal for mænd af alle aldre og i alle sociale positioner, tværtimod kan kropsspænding og meget symmetriske og fastlåste kropsholdninger i nogle sociale situationer antyde underlegenhed, mens asymmetriske kropsholdninger (f.eks. armene eller benene i forskellige stillinger i forhold til hinanden) og afspændthed kan signalere, at man føler sig overlegen i forhold til andres tilstedeværelse.

Interessant nok viser moderne undersøgelser også, at kvinder spænder mere end mænd i sociale situationer, hvilket bekræfter et undertrykkende, ubevidst magtmønster vendt mod dem (Mehrabian, 27–30). Den spændte mandekrop er den unge mands signal om, at han har selvkontrol, er på vej frem, aktiv og dynamisk. Den ældre mand, som har opnået en magtposition udstråler gennem sin »løser«
kropsholdning, at han kan tillade sig at slappe af, fordi han allerede er noget i verden. Den spændte unge mand udviser respekt for den ældre mands autoritet ved at optræde med en samlet og spændt kropsholdning. Den unge mands pansring har dog en fundamentalt anden karakter end kvinders anspændthed. Kvinders spænding går ofte hånd i hånd med generelt lukkede kropsattituder, armene og benene over kors og krumninger, der understreger deres mindre størrelse i forhold til mænd (Henley, 90ff). Herimod kan den unge opadstræbende mand udtrykke magt, hvis hans spænding er parret med store, stærke muskler, og hvis hans kropsholdning er åben og ekspansiv, umiddelbart parat til at bevæge sig frem i rummet eller bevæge lemmerne med stor fysisk kraft, som det ses hos de fleste af præmietagerne ved skønhedskonkurrencen i 1905. Dette mønster ville sikkert også blive bekræftet af en undersøgelse af de tidlige danske idrætsgrenes aldersprofil. Det afslappede, rolige golfspil blev et privilegium for den succesrige borger, mens den opadstræbende unge mand spurtede afsted ud ad landevejen.

En bedsteborger, som hvilede på en etableret erhvervsmæssig familietradition kunne gennem sin rolige afslappede fremtræden signalere, at alt var, som det skulle

være, hvorimod en opkomling, som hele sit liv havde kæmpet en sej kamp for at komme til tops, måske stadig i sin alderdom var spændt som en fjeder.

Slankhed

Stort set alle præmiedeltagerne var relativt slanke, hvilket må ses i forbindelse med en evne til at kunne sige fra over for bordets fristelser. Det skal her erindres, at slankheden langt fra er et universelt maskulint ideal. F.eks. var de tidlige danske enevoldskonger meget kraftige set med nutidens øjne. Hvor det omfangsrige korpus i tidligere perioder kunne forlene kongen med en aura af magt og væld, rigdom og grandiositet, bliver et sådant korpus i dag nærmest anset for at være et udtryk for dorskhed og magelighed. 1800-tallets bonde kunne måske med sin velspækkede vom signalere, at han i hvert fald havde rigeligt med kød på bordet, mens husmanden af og til sørgmodigt kunne høre tarmene skringe i sin slunkne mave. Også århundredskiftets politibetjente og »kapitalister« blev ofte opfattet som ekstremt fyldige, en form for kropslig væld, som på dette tidspunkt endnu kunne give indtryk af overvældende magtbrynde, men også latterliggjordes i karikaturen.

Sportskulturens idealisering af den stramme mave og den slanke krop kan ses som en kropslig markering af borgerskabets betoning af asketisk arbejde som livets mening. Den slanke, magre krop var den flittige krop, fedt blev mere og mere opfattet som et urationelt tungt vedhæng til en krop, der skulle udstråle arbejdsomhed. Den fede krop blev den nydelsessyge krop, som ikke kunne sige nej til bordets fristelser og derfor heller ikke alle andre fristelser. Den tykke krop var en slave af sine drifter, et tegn på en udflydende karakter.

Den stærke versus den hurtige krop

Der var afgørende forskelle i kropsidealet hos borgerskabets og arbejderklassens sportsmænd. En meget stor del af præmiedeltagerne ved Dansk Atlet Unions skønhedskonkurrencer, i hvert fald frem til 1904, var faglærte arbejdere. Blandt disse var det især mænd fra atletklubberne, som stillede op til konkurrencerne (jvf. Politiken 18. september 1905 og 11. juli 1910), dvs. fra klubber, hvor kraft og styrke dyrkedes gennem aktiviteter som brydning og vægtløftning. Et af de midler, som blev brugt for at smede en smuk og stærk krop, var den stærkt muskeludviklende Sandow-gymnastik. Sandow kan bedst beskrives som datidens Arnold Schwarzenegger. Han kom fra Königsberg og rejste i 1889 til London, hvor han besejrede den professionelle »stærke mand«, Samson, og han vandt stor berømmelse. I hans bog »Hvordan man bliver stærk« fra 1905 præsenteredes han

som »verdens stærkeste og smukkeste atlet«. Denne berømmelse forstærkedes gennem udgivelsen af hans vægttræningssystem, som herhjemme f.eks. blev brugt i arbejder-atletklubberne Dan og Hermod. Arbejderatleterne satte i høj grad deres præg på præmietagningen ved Dansk Atlet Unions konkurrencer. F.eks. var det i 1902 og 1904 brydere fra Arbejderklubben Hermod, som tog førsteprisen.

Idealet om »Den stærke mand« fik i hvert fald to udformninger i arbejdersporten. Dels var der den type muskelmand, som alene igennem sit store korpus og de uhyre muskler udstrålede kraft, og som ikke keredede sig om at trække maven ind eller spænde musklerne ved portrætfotografering. Historisk må denne type sættes i forbindelse med den store, tunge showbryder. En anden form for arbejdermandighed kunne også iagttages blandt atleter. Her gik idealet i retning af den spændte krop og den indadtrukne mave, altså en kropslighed, som er tættere på skønhedskonkurrencernes ideal.

Der var imidlertid også en del ikke-atleter, som vandt skønhedskonkurrencerne. En af dem var I.P. Müller, som vandt i 1903, og som så meget kritisk på arbejdersportsatleterne. Faktisk mente han, at de med urette havde taget monopol på ordet atlet, som var betegnelsen for de græske idrætsmænd. Dette anså Müller for uretfærdigt, ikke mindst fordi løbet – især det korte løb – ifølge ham var den vigtigste af alle de olympiske kampe (Müller 1907, 261). For Müller var problemet ved typiske arbejdersportsgrene som vægtløftning og brydning bl.a., at de udviklede langsomme mænd; mænd der, som han sagde, »næsten ikke kan gaa for bare Kræfter« (Müller 1907, 258). Og her er vi inde ved kernen i de sociologiske forskelle på mandeidealet i den borgerlige sport og i arbejderens atletsport! I.P. Müller var løjtnant, og i sin konsekvente dyrkelse af hurtigheden var han en meget præcis eksponent for den borgerlige sportskultur (jvf. Müller 1907, 255). Det var her »den hurtige mand«, som fremfor alt var idealet.

Først og fremmest vendte I.P. Müller sig mod den overdrevne udvikling af armmusklerne på bekostning af især den indre muskulatur og mod deres ekstreme spændthed, som han fremfor alt fandt helt latterlig, når der skulle tages billeder:

naar de skal fotograferes, lægger de an paa at dupere Beskueren, idet de presser de unaturligt spændte Arme frem i Forgrunden, saa Musklerne synes at være endnu mere overdrevent udviklede og knortede, end de i Virkeligheden er; eller de bøjer sig med et dystert Blik forover og sammentrækker krampagtigt alle Forsidens Muskler (Müller 1904, efterskrift).

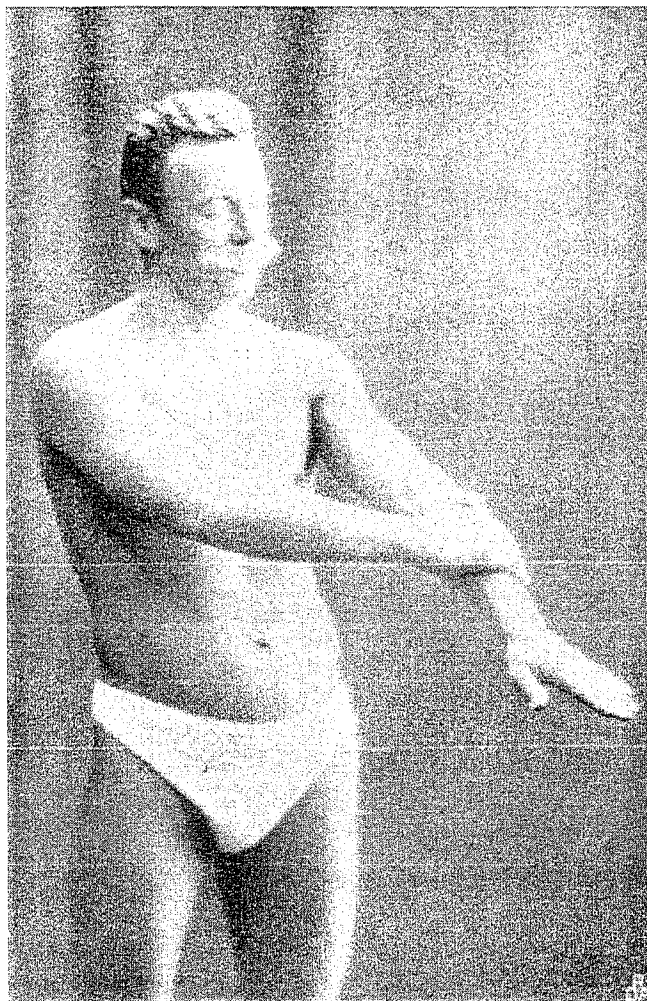
I modsætning til de ophøjede grækere sammenlignede han deres lærermester Sandow med »Renaissansens træge, klodsede Skikkelser«. I sin stærke kritik af arbejderatleternes skønhedsideal viste Müller meget klart, at han tilhørte en anden klasse: Skønt han ofte hyldede arbejderklassen i modsætning til den dekadente

borgerlighed (jvf. Müller 1907, 154 og 1904, 118), kunne han ikke overskride sine egne klasserødder så meget, at han forstod, at arbejderatleternes skønhedsopfattelse kunne ses som et udtryk for deres klassespecifikke kultur: Den udprægede fascination af den ekstremt spændte mandekrop hang givetvis sammen med de barske kampe for tilværelsen, som mange af dem gennemlevede. Ikke at være i stand til at spænde sig op til at gå hver enkelt hård dag i møde, kunne for arbejdermanden betyde, at bunden blev slået ud af hans og hans families liv. Det skal her erindres, at en stor del af arbejderklassens mænd rent faktisk sank til bunds i alkohol omkring år 1900. I.P. Müller – og med ham sandsynligvis kun få andre af borgerskabets mænd – oplevede imidlertid det store privilegium i en barsk epoke at være i stand til med Reichs ord at realisere et fleksibelt kropsspanser. Når der skulle præsteres, kunne kroppen spændes op, og når spændingen ikke var nødvendig, kunne den blødes op med ressourceopbygning til følge. På samme måde kan arbejdersportsmændenes hyldest til den stærke armmuskulatur ses som udtryk for, hvor vigtig færdigheden i at løfte og bære ofte meget tunge ting var for deres arbejdsevne. Dermed er det ikke sagt, at de dyrkede Sandow-gymnastik for at blive bedre til arbejdet, men styrken var nu engang deres medium og en vigtig måde at markere et egetværd på overfor hinanden og overfor andre samfundsklasser. Som en af de mest succesrige atleter omkring århundredskiftet, verdensmesteren i brydning Jess Petersen sagde, da han for første gang mødte A.C. Meyer: »Mit Navn er Jess Petersen. Vil De se min Arm?« (Meyer, 158).

Sportens opkomst og vækst i løbet af det 20. århundrede har medvirket til, at det er blevet stadig sværere at være »et Fedtbjerg«, at have »Ølmave« eller en »smalskuldret«, »ranglet«, »uharmonisk« eller i det hele taget »grim Skikkelse« (Staal, 12). I sin yderste konsekvens rummede idrætslitteraturens endimensionale mandeideal en fare for en grov ringeagtelse af alternative måder at være mand på. F.eks. hed det i en erklæring om »den engelske Race«, at sporten havde bevirket, at: »Blegfede eller ranglede, nærsynede, skaldede eller paa anden maade mangelfulde Individider blandt Ungdommen er en stor Sjældenhed« (Staal, 4f).

Den mest markante forskel mellem idrætslitteraturens mandeideal og de klassiske græske statuer var, at statuerne, når de fremstillede en ung mand i hvileposition, meget ofte var afspændte med de ofte store muskler faldende en anelse nedad med tyngdekraften. Til forskel fra disse »klassiske forbilleders ro og hvilen i sig selv« (Fausing, 87ff) udstrålede præmietagerne fra atletkonkurrencerne en anspændthed til trods for det faktum, at også de stod i en hvileposition. Og hvor de klassiske statuer ofte lod maven falde afslappet frem, var der en markant tendens til, at præmietagerne spændte maven op.

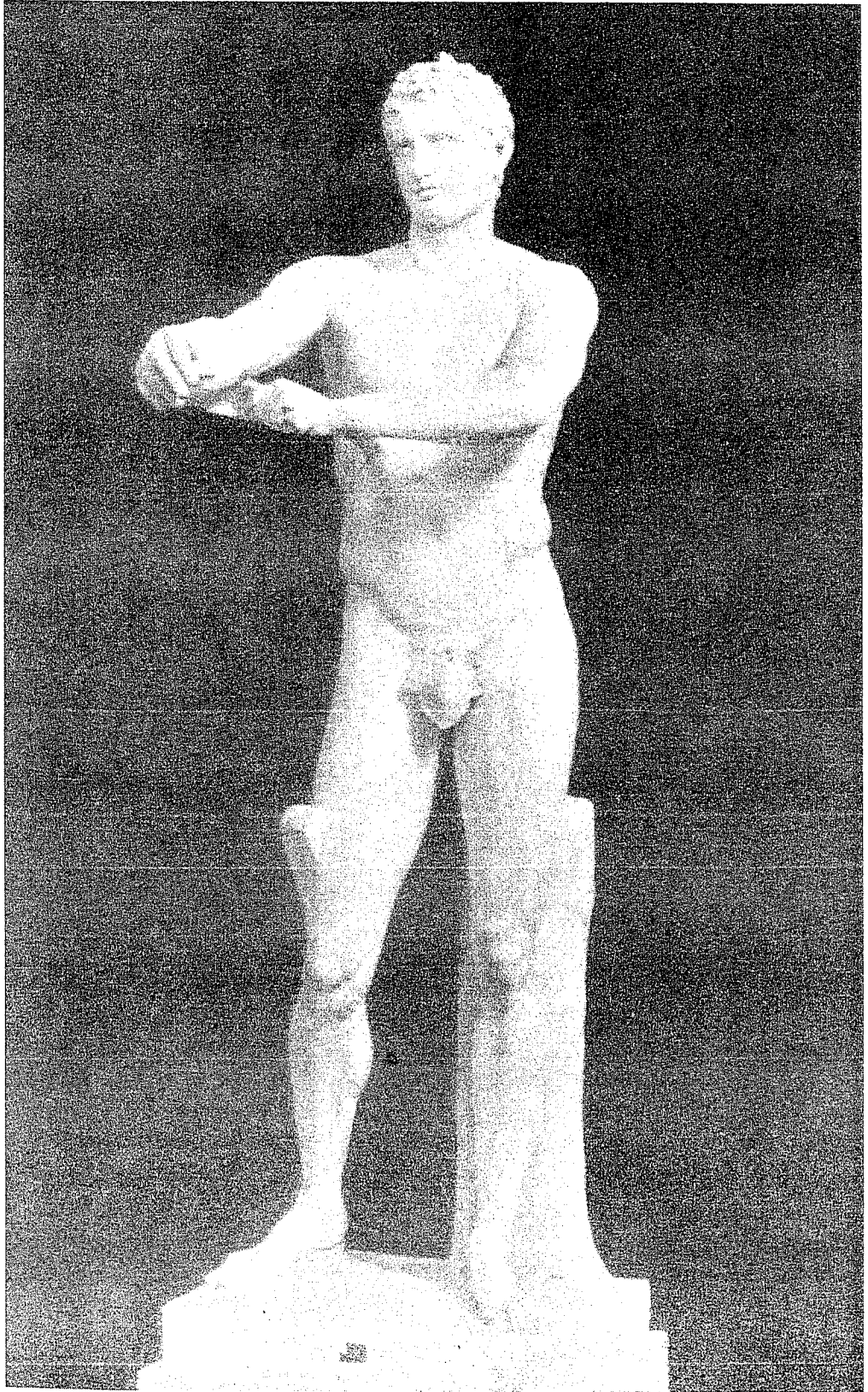
I.P. Müller udgjorde dog en fascinerende undtagelse både med hensyn til idealet om den permanente kropslige spænding og den opspændte mave: I 1922 hånedes han på første side i sin bestseller *Mit System* dette ideal: »En saadan Talemaade

I modsætning til til andre af periodens sportsmænd var I.P. Müller ikke bange for at gynge i hofterne og lade maven falde afslappet frem. Müller 1905, 118.

som: »med alle Muskler spændte og tilbageholdt Aandedræt,« der bruges i hveranden Roman om Mænd eller Rovdyr, der er paa Nippet til at udføre et Kup, har gjort stor Skade ved at bibringe Publikum en falsk Opfattelse.»

I 1927 opsummerede Müller, hvad han mente var århundredskiftets skønhedsideal for mænd: »Det blev almindeligvis anset for smukt og smart at spadsere omkring med fremskudt Bryst og konstant indtrukken Mave, ligeledes med en mængde Muskler unødvendigt strammede« (Müller 1927, 7). I modsætning hertil fremhævede Müller allerede før år 1900 sine græske forbilleder. Han bad ofte besøgende og elever om at betragte sine statuetter af Apoxyomenos og Antonius, og han bad dem om at lægge mærke til, hvor utvungent og naturligt de stod, og han fremhævede om dem:

Apoxyomenos, vræsk statue sandsynligvis fra 330 f.Kr., var Müllers store ideal og trykkede første side i

Den fremskudte Brystkasse er aldeles ikke skudt fremad, de mægtige Torso-muskler ses tydeligt, uagtet de befinder sig i en Hviletilstand, ja ikke en eneste Muskel i hele Legemet er anspændt. Det morer mig altid at lade Beskueren se Statuetterne fra siden. Uagtet de sikkert repræsenterer de mest fuldkomne Mandsskikkelser, Verden har set, tager de sig dog – sammenlignet med den gængse moderne Retstilling – rundryggede ud, og Bugen stikker en lille smule mere frem end Brystet (Müller 1927, 8).

Müllers normer for mandlig skønhed fik sandsynligvis en relativt stor udbredelse i tiden efter århundredskiftet. I hans bog om hjemmegymnastik agiterede han for sit maskuline kropsideal, og på de mange billeder efterlevede han sine idealer. Bogen var allerede i 1905, et år efter den danske udgivelse, solgt i 30.000 eksemplarer i Danmark, 20.000 i Sverige og 70.000 i Tyskland, og ifølge propandaudtalelser fra lanceringen af *Mit System* blev han af flere mænd fremhævet som den smukkeste mand, de nogensinde havde set (Müller 1904, 4).

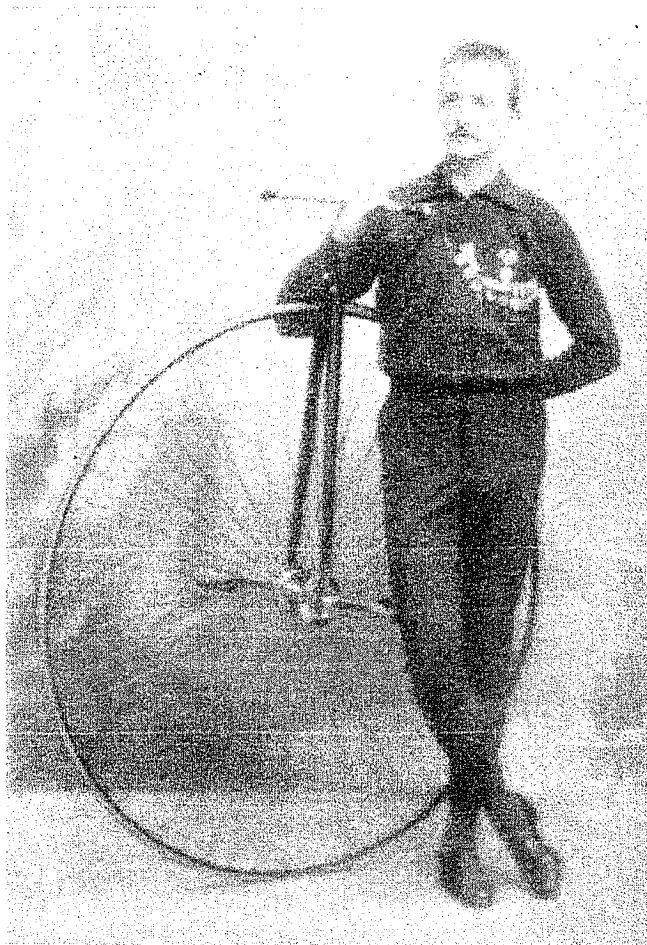
Ganske paradoksalt blev Müller imidlertid til dels en eksponent for det kropsideal, han foragtede: Som en første kulmination på dyrkelsen af I.P. Müllers krop formede den danske billedhugger Bøgebjerg omkring 1905 en meget stor statue af Müller i næsten nøgen skikkelse. På statuen fremtrådte Müller som stærkt spændt, både i kroppens for- og bagside, til trods for at skulpturen fremstillede en af Müllers ikke særligt krævende froteringsøvelser. Dette illustrerer, at idealiseringen af den spændte mandekrop omkring år 1900 havde så stor en gennemslagskraft, at selv den stærkeste modstander af dette ideal kunne blive gjort til eksponent for det.

Maskuline modbilleder

Som eksemplet I.P. Müller viste, var den opblæste, spændte mandekrop langt fra det eneste ideal i århundredskiftets sportskultur. Et blik på præmietagerne fra skønhedskonkurrencen i 1905 viser, at en enkelt af de skønne mænd ikke passer ind i det øvrige billede af store, spændte muskler, stålsatte blikke og fremskudte brystkasser. Det drejer sig om ham yderst til venstre, og det interessante er, at dommerne faktisk udråbte netop ham som nr. 1. Vinderen hed C.F. Gotthardt, var model på akademiets elevskole og dyrkede »Fodsport« (atletik og vandreture). Af billedet (s. 25) ses det, at Gotthardt slappede langt mere af i musklerne end de øvrige præmietagere. Ja, der var faktisk noget blødt og næsten babyagtigt over hans brystregion. Han spændte tilsyneladende heller ikke maven op og synes i det hele taget at udstråle en ro og hvilen i sig selv. Hvilket også viser sig i en »feminin« gyngen i hofterne. Overkroppen var ikke særligt udviklet i forhold til underkroppen, og han havde et lille overskæg og længere, blødere og mere krøllet hår end de andre præmietagere.

C.F. Gotthardt som vandt skønhedskonkurrencen i 1905. Bemærk hans krøller, gyngende hofter og bløde muskulatur. Gymnastisk Selskabs Aarsskrift 1906, 57.

Den elegante kunstcyklist Even Neuhaus med monocycle, 1890. Beyerholm, 133.

Valget af Gotthardt må ses i lyset af, at dommerkomiteen bestod af relativt »dannede personer«, 2 billedhuggere og 2 læger, hvoraf i hvert fald den ene – Frode Sadolin – også var gymnastiklærer. Når disse mænd kårede Gotthardt som vinder, hænger det uden tvivl sammen med en socialt bestemt prisning af ånden og hjernen, hvorefter en voluminøs krop, der gør hovedet relativt lille, opfattedes som anmassende og vulgær af hovedparten af det dannede borgerskab. På samme måde kan dommerne have været tiltrukket af Gotthards afspændthed. Dommerne har sandsynligvis selv været placeret på samfundets solside og har måske ubevidst foretrukket Gotthardt, fordi han udstrålede den samme rolige magt, som de selv havde opnået.

Billedet af Gotthardt stammer fra en artikel i *Gymnastisk Selskabs Aarsskrift* fra 1906 med titlen »Mandlig Skønhed«. I teksten kritiseredes kropsudtrykket hos visse »ivrige Gymnaster«, som »i stedet for en fint udviklet personlig Harmoni«,

Bryderen, verdensmesteren og cirkusdirektøren Magnus Beck-Olsen, 1897. Det kongelige Biblioteks kort- og billedsamling.

som hos de gamle grækere, udviste: »En kedelig Overdrivelse af de enkelte Muskelgrupper, en altfor uforanderlig ret Ryg og en Manierethed i Bevægelser, som virker karikaturmæssig« (Gymnastisk Selskabs Aarsskrift 1906, 58). Og denne kritik ramte selvfølgelig ikke blot de »ivrige Gymnaster«, men også præmie-tagerne ved konkurrencerne for smuk legemsbygning. Der har altså inden for en del af gymnastikken været tale om alternative forestillinger om mandlig skønhed i forhold til skønhedskonkurrencernes spændte kropsideal.

Af andre eksempler på modbilleder til skønhedskonkurrencernes kropsideal kan nævnes kunstcyklisten og showbryderen. Af billedet som forestiller kunstcyklisten Even Neuhaus ses det, at der her er tale om et helt andet, mere forfinet og »elegant« kropsideal. Hofterne og skuldrene har omtrent samme bredde, og hans måde at stå på antyder ro og en vis skødesløs elegance. Kunstcyklismen havde da heller ikke som mål at piske kroppen fremad mod et mål i det fjerne; der var

tværtimod tale om artistnumre med vægt på sirlighed, behændighed og »Volter og Vendinger«.

Helt i modsætning hertil var showbryderen Magnus Beck-Olsen. Som det ses af billedet, var der intet spinkelt over ham, han fyldte langt mere i landskabet end selv den stærkeste af præmietagerne i 1904 og 1905. I modsætning til præmietagerne i konkurrencen for smuk legemsbygning var hans muskler ikke spændte, og hans underkrop og ben var ligeså voluminøse som overkroppen. Dette hænger sammen med, at showbrydningens ideal var »den stærke mand«, der ved hjælp af en kæmpemæssig krop og overmenneskelige kræfter kunne vælte eller kaste sin modstander.

Med sportsbrydningens gennembrud blev teknikken, hurtigheden og træningen efterhånden tildelt en langt større rolle. Samtidig med dette skete der en opdeling i vægtklasser, hvilket medførte, at for meget fedt på kroppen betød, at man skulle op i en højere vægtklasse. Den gamle showbrydertype blev derfor lidt efter lidt udkonkurreret af sin efterfølger sportsbryderen. Det samme gjaldt kunstcyklisten, som måtte vige pladsen for den fremstormende væddeløbsrytter.

Angsten for amazonen

Dansk Atlet Unions skønhedskonkurrencer er vidnesbyrd om, hvordan mænd helt bevidst gennem fysiske øvelser søgte at gøre sig store og stærke. Dette betød, at mændene som køn fysisk markerede deres forskellighed fra kvinder. Hvis kvinder derimod begyndte at dyrke sport i større målestok, ville den styrkemæssige forskel mellem de to køn blive indskrænket, hvilket optog idrætsskribenterne meget. For dem var skrækvisionen en kvinde, der var stor og stærk. Denne angst bunder efter min mening i en opfattelse af kroppen som det basale kommunikationsmiddel. Mænds patriarkalske magt over kvinder kommunikeredes fundamentalt ved gennemsnitsmandens styrkemæssige overlegenhed overfor gennemsnitskvinden. Hvis der rokkedes ved denne overlegenhed, skete der også en rystelse af den basale mandlige patriarkalske selvforståelse. I idrætslitteraturen blev det hævdet, at: »En kvinde maa... aldrig gøre sit Legeme til en Bunke stærkt udviklede Muskler. Hendes fysiske Betingelser er ikke skabt herfor« (Koch, 20).

Der kan hos de mandlige idrætsskribenter fornemmes en skræk for, at kvinden gennem »overdreven« sportsdyrkelse skulle komme til at ligne manden så meget, at hun blev en »Amazonen«: »Det er vel ikke Meningen, at de unge Damer skulle uddannes til en Form for Sportskvinder eller moderne Amazoner, der møder op ved Kaproningen og andre Væddekampe?« (Illustreret Idrætsbog, Roning 1890, 269).

Sportsskribenterne ønskede altså tilsyneladende ikke, at den gamle konflikt mellem de store græske helte og amazonerne skulle genopstå i en ny form. Ifølge

den græske legende skulle heltene bevise deres mandighed gennem kamp med amazonerne. Skulle enkelte sportsdyrkende kvinder blive for mandhaftige, risikerede de, at mændene ville afvise dem. I slutningen af 1890'erne debatteredes det f.eks. i *Dansk Idræts-Tidende*, om kvinder skulle have lov til at dyrke »turist- og fodsport«, hvilket var et samlebegreb for vandreture og atletikgrene som løb og kapgang. Fra mandlig side blev der ytret en stærk angst for, at kvinderne gennem disse sportsgrene skulle blive »mandhaftige«. Det første indlæg i debatten var imidlertid skrevet af en mand, som foreslog, at kvinderne kunne dyrke fodsport. Han fastslog, at:

Der findes jo ikke den Del eller Ting, uden Meningerne derom er delte, og saaledes gaar det ogsaa med Spørgsmaalet: »Kvinden kontra Sport«. Folk er i Almindelighed tilbøjelige til at sætte Begrebet Sportskvinder i forbindelse med mandlig Klædedragt og Manerer, tæt afklippet Haar, etc., kort sagt, saa nær det Mandlige som vel muligt, og dette er aldeles ikke vor Mening. Saa megen Interesse har vi for unge Piger, at vi ikke ønsker dem skabt om til Uglebilleder. Paa den anden Side er vi ikke blinde for, at ikke enhver Sportsgren egner sig for dem; netop her er Fodsporten paa sin rette Plads (*Dansk Idræts-Tidende* 1898).

En af *Dansk Idræts-Tidendes* pionerer A. Holm jun. skrev kort tid efter en helsides artikel med gode råd til de vandrende damer. Det første råd lød således:

Sky fremfor alt det stærkt Opsigtsvækkende. Det er kun paa sin Plads, hvor Talen er om Væddekampe, og dem ville Damerne dog vel forskaane os for at blive Vidne til, først fordi de er usunde og dernæst, fordi Damerne formedelst deres mindre kraftige Muskel- og Benbygning dog ej er egnede til at opnaa nævneværdige Resultater. I henhold hertil opfordrer jeg Dem til at forkaste Ordet *Fodsport* og sætte *Turistsport* i Stedet (*Dansk Idræts-Tidende* 1898).

I den fysiologiske litteratur blev spørgsmålet om køn og muskelkraft også behandlet. I lægen, gymnastikteoretikeren og -pædagogen Clod-Hansens bog *Mand og Kvinde* fra 1895 blev kvinders muskelstyrke indgående behandlet. Kraft og mandlighed hørte sammen, men der var visse antropologiske kendsgerninger, der stred mod denne sammenkædning:

I alle Lande og til alle Tider var det Manden, der gjorde sig gældende som Repræsentant for stor Muskelkraft. Der er dog i saa Henseende en del Fakta, som fortjener at anføres, dels fordi de stiller Spørgsmaalet om den specielle Art af Mandens større Muskelkraft i et særligt Lys, dels fordi disse Fakta, saa vidt jeg kan se, i det Hele hidtil har været altfor lidt bekendte og paaagtede. Saaledes har

Schellong med stor Omhyggelighed undersøgt Papuaerne i »Ny Guinea« og fundet, at Kvinden er stærkere bygget end Manden (1891); og Hearne meddeler om visse Indianere i Nordamerika, at Kvinden er betydelig mere arbejdsdygtig end Manden, og det er da navnlig i at bære Byrder og i at »holde ud«, at hun i paafaldende Grad overgaar Manden. Blandt Kongostammerne er, ifølge Johnstone, Kvinden meget ofte stærkere end Manden. Hos Indianerne i Britisk Columbia er Kvinden lige saa god en Jæger som Manden, og blandt Tasmannerne er endog hele Fiskeriet overladt til Kvinden. I det indre Australien er det almindeligt, at Konen prygl Manden paa grund af Jalousi, og han er stedse den underlegne. Paa nogle Steder er alt Agerbruget overladt til hende, og paa andre er det hende, der lossrer Skibene o.s.v., saaledes kan mange andre lignende Forhold anføres fra mange og mere primitive Folkeslag hele Jorden over (Clod-Hansen).

Som kontrast til disse eksempler på kvindelig styrke beskrev Clod-Hansen den europæiske »kulturkvindes« muskelkraft:

I det europæiske Kultursamfund er Forholdet imidlertid et ganske andet. Her til lands kender jeg f.eks. ganske vist et par Eksempler paa, at Damer havde gaaet 11–12 danske Mil paa en Dag eller cyklet 30 – 40 danske Mil paa samme Tid; men disse Kvinder er rene Fænomener, hvorimod det med største Lethed lader sig gøre at skaffe over 100 Mænd, som gør det samme saa at sige straks. Sammenholdes denne Kulturkvindens absolutte Underlegenhed med de førnævnte Erfaringer fra de mere primitive Folkeslag, paatvinger den Tanke sig saare let, at ihvorvel det »oprindelige« Forhold har været et saadant, at Manden var stærkere i Muskelsystemet i sin Helhed, saa er der paa den anden Side ikke nogen Tvivl om, at under den fremadskridende Udvikling er Kulturkvinden gennem mange Generationers Mangel paa Øvelse efterhaanden kommet relativt tilbage i Muskelsystemets Udvikling – Kønsdifferencen er derved forøget; idet det har tiltalt den stærke Mand at blive stærkere, medens den svage Kvinde ikke har haft noget imod gennem sin stigende relative Svaghed at synes mere »kvindelig« (Clod-Hansen).

Clod-Hansen fastslog, at gennemsøger man gymnastikkens historie, da vil man »hos alle Folk til alle Tider« finde, at det altid kun var manden, som øvede sig i »mandlig« idræt. Dog gjaldt det her, at kvinderne af og til besad mere sejhed, altså evne til en langvarig arbejdsindsats end mændene. Mændene sås derimod at være langt bedst til »kortvarigt, men voldsomt Muskelarbejde«, som det ofte kræves i kamp. Det dominerende maskuline kropsideal inden for den frembrydende danske sportsbevægelse blev en solbrændt, slank mand med spændte og relativt store

muskler, en stor overkrop, en rank ryg og en fast og markeret skikkelse. Sammenlignes denne mandetype med 1700-tallets aristokratiske parfumerede idealmand med pudderparyk, bleg teint, højhælede sko og store fantasifulde gevandter, træder kønnets historiske foranderlighed klart frem.

I idrætsskribenternes forestillingsverden skulle kvinderne ikke bryde sig om at udvikle en stærk og spændt muskulatur, som angiveligt ville ødelægge deres kvindelighed. Lægen og gymnastikpædagogen Clod-Hansen mente, at kvindeskroppen var karakteriseret ved at være blød, relativt fed og afrundet, hvilket ifølge ham gav associationer i retning af passivitet, hvile og en vis tilbøjelighed til ydmyghed eller underkastelse. Frygten blandt mænd for amazonen gik hånd i hånd med en angst for en femininisering af dem selv.

Idealerne for den perfekte mandekrop var forskellige inden for forskellige klassers idrættskultur. Hvor arbejdersportsmændene hylkede den muskelsvulmende mand, blev den rene, lette og slanke mand et ideal i den tidlige borgerlige sport. Udover disse to grundlæggende typer fandtes der også alternative idealer inden for sportskulturen. Som to yderpoler kan nævnes den umenneskeligt store og stærke, firskårne showbryder og den klejne, relativt svage, »feminine« og elegante kunstcyklist. Begge typer sang dog på sidste vers omkring år 1900, og overhalede indenfor af den dynamiske væddeløbscyklist og den moderne slanke sportsbryder.

Nutidens kropskultur

Afslutningsvis skal der foretages et stort spring fra århundredskiftets til nutidens kropskultur. Hvor sportsbevægelsen omkring århundredskiftet bestod af en ganske lille gruppe pionerer, er det i dag Danmarks største folkelige bevægelse. I løbet af vort århundrede er sports- og spejderbevægelsen blevet centrale fora, hvor mænd har undervist andre mænd og drenge i, hvad det vil sige at være mand. Den moderne kritik af den kvindedominerede opdragelse overser ofte dette faktum. Hvor kvinderne i et vist omfang er gået ind i den moderne konkurrencesport, har mændene ikke på lignende vis tilegnet sig dele af det feminine repertoire. Tværtimod har de unge mænd forladt gymnastikken efterhånden som den blev mere rytmisk, afspændt og ledsaget af musik. Dog er en del sportsmænd interesseret i meditation og afspænding, men da ofte som led i sportspsykologiens forsøg på præstationsforøgelse.

Sideløbende med deres indtog i sportens verden fra 1960'erne og frem, er kvinder begyndt at arbejde ude i stort tal. Også de vil nu udvise dynamik og målrettethed i erhvervslivet: De søger mod den traditionelle maskuline overgangsrite, sporten, hvorved de demonstrerer mod, selvkontrol og fremdrift med deres trimmede kroppe, kort sagt karriereegnethed i en moderne konkurrenceverden.

I takt med kvindernes indtog i konkurrencesportskulturen er en del mænd begyndt at dyrke mere ekstreme idrætter, som har præg af vovemod og grænsesøgning. Her tænkes der særligt på triathlon, marathon, elastikspring, bjergklatring og paintball. Dertil kommer en ændring i brugen af doping væk fra præstationsforøgelse over mod en »maskulinisering« via muskelopbyggende stoffer, som gør de unge mænd svulmende store, men også øger risikoen for fysiske sygdomme og voldsom mental uligevægt. Der er næppe tvivl om, at disse tendenser har en sammenhæng med problemerne med at leve op til en traditionel maskulinitet i form af fast lønarbejde og ophævelsen af konventionelle symbolske og kropslige markeringer af kønlig identitet – bare tænk på kvinders brug af kort hår, bukser og håndbolde.

Brugen af doping til maskulinisering er kun en lille del af tendensen til seksualisering af den moderne mand. Mændene fra Dansk Atlet Unions konkurrencer for smuk legemsbygning havde næppe forestillet sig, at mandlige strippere nogle generationer senere ville posere mere eller mindre afklædt for et tusindtalligt hvinende, kvindeligt publikum. Hvor atleterne viste sig frem for andre mænd for inden for kønsfællesskabets rammer at afsøge det maskuline, lægges der nu ingen bånd på det kvindelige begær, når de amerikanske Chippendales går på scenen. Hvor de gamle atleter stod stille og blev nærmest lægeligt, objektivt vurderet af andre mænd, bevæger Chippendales sig rundt i små teateragtige koreografier og leger med mændenes kulturelle garderobe. Snart optræder de i søofficeruniform, snart som pumpende maskinarbejdere. I mandens omformning til seksualobjekt er sportstræningen blevet vejen til den perfekte krop. Mandens seksualisering skyldes først og fremmest, at kvinderne er blevet selverhvervende. Tidligere var det altafgørende for en mand, at han kom hjem med lønningsposen. I dag kan kvinder forsørge sig selv og vælge en mand fra, hvis han ikke er fysisk attraktiv.

En stor del af den mandlige ungdom er siden 1960'erne blevet optaget af den orientalske kampkunst. Kampkunsten er blevet en moderne frivillig indlæring i maskuline koder, en form for manddomsprøve, som i sin ritual- og autoritetsdyrkelse kan ses som et ungdomsoprør vendt mod ungdomsoprøret, og som et oprør mod det moderne samfunds sansefattigdom og dyrkelse af skriftlige og verbalt-abstrakte evner. Kampkunsten viderefører dog også elementer fra ungdomsoprøret, navnlig interessen for Det fjerne Østen og meditation.

I den moderne kropskultur dyrker også ældre mænd sport. Hvad udtrykker det, at en del af sportens stjerner med jævne mellemrum forsøger at gøre comeback? Bjørn Borg, Mark Spitz, Jimmy Connors og senest George Foreman, der chokerede en hel verden ved at vinde et sværvægtmesterskab i boksning. De genopstandne idoler bliver til symboler for håbet hos de midaldrende mænd. Vi lever i dag i en kultur, som priser ungdommen og den veltrimmede, sporty krop. Hvor alderdom tidligere blev anset for at være en kilde til autoritet og erfaring, bliver

Chippendales – det mandlige kropsideal i 1990'erne? Polfoto.

den i dag nærmest regnet for et handicap. Er man over de 40, kan det være svært at få et nyt job. Men samtidig vokser generationen af ældre med voldsom hast. Alderspyramiden er ved at blive vendt om, og det er den voksende gruppe af ikke helt unge mænd, som nu hylder myternes genkomst. Foremans comeback bliver for dem et tegn på, at 40 ikke er nogen alder.

Kvinderne har på trods af al ligestillingstale ikke indladt sig på de traditionelle arbejdsportsgrene som brydning, vægtløftning og boksning. Det er derfor stadig i dag en del af den etablerede kvindelighed ikke at slås eller bruge ekstrem styrke, skønt en del kvinder i dag er brugere af moderat vægttræning. Da Danmarks kvindelige håndboldlandshold fornylig vandt Europamesterskabet, var det et af de største gennembrud for kvindebevægelsen i moderne tid. For første gang bjergtog et kvindehold hele nationen i en sådan grad, at journalisterne helt glemte at tale om »kvindelandsholdet« og i stedet blot talte om »landsholdet«, en ære der ellers kun har været mandlige hold forundt. Samtidig markerede EM-sejren, at der nu er sket en fordobling af boldsportens evne til at tryllebinde og forløse nationale følelser. Hvor fodboldspillet sammenbinder maskulinitet og nationalfølelse, er håndboldspillet mere og mere blevet et symbol på en ny legering af nationaldyrkelse og en kvindelighed, som ikke repræsenterer en omsorgsfuld Mor Danmark,

men som finder sit rammende udtryk i sangen »Danmarks jernhårde ladies« og samarbejdet med de tunge drenge i Dansk Metal.

Ikke desto mindre er sporten et af de få områder i den moderne kultur, hvor kønnene optræder hver for sig. Dette giver fortsat en enestående mulighed for sammen med kønsfæller at »udforske«, hvordan kønsforskellen skal fortolkes. En del danske skoler har i dag taget kønsadskilt undervisning i brug, vel at mærke ikke kun i idrætstimerne, men også i mange andre fag. Skabes der en balance mellem samværet mellem de to køn suppleret med en adskillelse, når det er hensigtsmæssigt, vil pædagogikken vinde i fleksibilitet. Kønnen er kommet for at blive.

Essayet er en bearbejdet udgave af kapitel 2 i Hans Bonde: Mandighed og sport. Odense: Odense Universitetsforlag, 1991.

Litteratur

- Anderson, B.: *Strækøvelser*. København, 1981.
- Beyerholm, J.: *Dansk Bicycle-Clubs historie*. København, 1941.
- Bruhn, A. m.fl.: *Klassisk kunst*. København, 1959.
- Clod-Hansen, H.: *Mand og Kvinde*. København: Gyldendal, 1895.
- Dansk Idræts-Tidende*. København, 1898.
- Fausing, B. m.fl.: *Billeder af mændenes historie*. København, 1984.
- Gymnastisk Selskabs Aarskrift*. København, 1904ff.
- Henley, N. M.: *Body Politics, Power, Sex and Nonverbal Communication*. New Jersey, 1977.
- Idræt*. København, 1894–1901.
- Idrætsbogen*. A.C. Meyer red. I – II. København, 1908 – 1909.
- Illustreret Idrætsbog*. Victor Hansen red. I – II. København, 1890 – 1893.
- Ingeman-Petersen: *Cykel sport*. København, 1891.
- Koch, K.: *Bokserbogen. Om Selvforsvar og fysisk Kultur*. København: Nordiske Forfatteres Forlag, 1918.
- Mehrabian, A.: *Nonverbal Communication*. New York, 1972.
- Meyer, A. C.: *En Agitators Erindringer*. København, I (1929) og II, (1933).
- Müller, I. P.: *Hvad fejler vor Ungdoms fysiske Opdragelse?* København, 1927.
- Müller, I. P.: *Mit System*. København, 1904.
- Müller, I. P.: *Mit System*. Niende oplag. København, 1922.
- Müller, I. P.: *Nogle uddrag af den Udenlandske Presses Dom over »Mit System«*. København, 1905.
- Müller, I. P.: *Vink om Sundhedsrøgt og Idræt*. København, 1907.
- Reich, Wilhelm: *Orgasmens funktion. Den biologiske energis seksualøkonomiske grundproblemer* (1942). København: Rhodos, 1971.
- Schefflen, A. E.: »The Significance of Posture in Communication Systems.« I: *Psychiatry* 27 (1964).
- Sölverbom, S. W.: *Stretching*. København, 1983.
- Staal, E.: *Friluftssport*. København, 1892.